

Németh Antal laudáció

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Megjelentek!

A bejátszott filmhíradó 1937-ben készült, a Magyar Tudományos Akadémia jelenlegi épületében, a nagyteremben megtartott akadémiai ülés és emlékbeszédek elhangzása után.

Az esti díszelőadáson a Nemzeti Színház fennállásának 100. évfordulóját ünnepelték. A színészek nevében – a nemzet napszámosainak ruháját magára öltve - Bajor Gizi mondott bevezetőt. Megköszönte a száz év előtti összefogást, a színházépítést, a szentélyt, „hol a valóság kopár ábrázatját arany dicsfény nemesíti meg”. Ezután színre került az egykori színházavató játék az: *Árpád ébredése* -Timár Józseffel a főszerepben –, és a *Béla futása* az Operaház művészeinek közreműködésével.

Az elmúlt időkre emlékeztető centenáriumi ünnepség-sorozatot és a díszelőadást Németh Antal dr., a Nemzeti Színház igazgatója rendezte.

Németh Antal 1935-ben kapott megbízást az ország első színházának vezetésére. Az Olasz Királyi Akadémia nemzetközi színházi találkozóján figyeltek fel rendkívüli tudására és tehetségére, ahol Herczeg Ferenc mellett Magyarországot képviselte. A világ legismertebb színházi rendezőinek és drámaíróinak (elnök: Pirandello) tanácskozásán a fiatal (31 éves) színháztudós három előadást tartott: a magyar állami színházak helyzetét, az állam és színház viszonyát, a filmmel és a rádióval való kapcsolatát ismertette. Sikeres előadásainak híre a kultuszminisztériumba is eljutott, és megnyílt előtte az út a rádióhoz, az egyetemi katedrához, és az ország első színházához.

A Rádió drámai osztályának vezetőjeként szinte azonnal megvalósította élete nagy álmát, rádiójátékká dolgozta át és műsorba iktatta *Az ember tragédiáját* Bajor Gizivel, Somlay Artúrral és Csontos Gyulával a főszerepben.

A Debreceni tudományegyetemen - Magyarországon elsőként - színháztudományi alapismereteket tanított. Vetített képes előadásokat tartott az érdeklődő fiataloknak, európai tanulmányútján - Berlin, Bécs, München, Köln egyetemein és színházi műhelyeiben - megszerzett tudását tovább akarta adni. Tankönyvként saját szerkesztésű *Színházi Lexikonát* használta, amelyen 4 évig dolgozott, magyar és külföldi szakemberek közreműködésével.

A Nemzeti Színház igazgatását váratlan és riadalmat keltő intézkedésekkel kezdte. Felmondó levelek kézbesítése után néhány színésztől megvált, és helyükre magánszínházak népszerű színészeit szerződtette, többek között Somlay Artúrt, Jávor Pált, Tőkés Annát, Csontos Gyulát. Felújította a színpadtechnikai berendezéseket, s ezzel egyértelművé tette, hogy színházában az európai színjátszás legmodernebb formáit kívánja megvalósítani. Mozgalmas, illúziót adó színházat akart életre hívni a konzervatívnak mondott Nemzeti Színházban. Rövid időn belül sikerült meggyőznie társulatának tagjait, hogy **a korszerű színjátszás a szavakon túl kezdődik**. A szó: az író, ami ezen túl van, az a színész és a rendező alkotása. A színházi este főszereplője a színész, a sámán utód, aki ismeretlen tájakat jár be, kapcsolatot teremt a színpad és a közönség között. Az előadás összhangot teremtő alkotóművésze a rendező, aki színészt, díszletet, fényt és zenét a mondanivaló szolgálatába állít és létrehozza a varázslatot. Mint gyakorló rendező a darab lényegéből következő „rendezői víziót” közvetítette – élményt adott a nézőknek. Mozgalmas, érdekes előadásaival két év alatt látogatottá, népszerűvé és rentábilissá tette a Nemzeti Színházat.

Fáradhatatlanul és kérlelhetetlen következetességgel dolgozott. Egyetlen pillanatig sem tévesztette szem elől küldetésének célját: „**A Magyar Nemzeti Színház legyen nyelvében magyar, lelkében nemzeti és legyen abszolút mértékkel mért színház**”.

Könyveket írt a klasszikus drámák színpadra állításának történetéről, s mint igazgató-rendező újra meg újra megrendezte, műsorra tűzte a *Bánk bánt* és *Az ember tragédiáját*. Majd a legnagyobb magyar drámák rangjára emelte és külföldön is bemutatta a *Csongor és Tündét*.

Kivételes írói életműveket indított el. Sikerre vitte pl. Németh László, Tamási Áron, Hubay Miklós és Márai Sándor drámáit.

A klasszikus műsor és a modern külföldi színművek fordítását kiemelkedő jelentőségű költőkre bízta pl. Babits Mihály, Áprily Lajos, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula.

Műsorválasztásában a közönség igényeit, a nézők érdeklődését tartotta szem előtt. Háborús időkben politikai állásfoglalást sem nélkülöző drámákat tűzött műsorra. Emiatt egyre növekvő jobboldali presszióval, éles sajtótámadásokkal kellett szembenéznie.

1944 júliusában leváltották. Felmondó levelet kapott a Rádió Rt. vezérigazgatójától is.

1945-ben Igazolóbizottság elé állították. Munkát nem vállalhatott. Színház közelébe sem engedték. A Horthy-korszak kulturális életében való szerepvállalás okán ellenségnek kiáltották ki, hajszát indítottak ellene. Szakmai munka helyett igazolásokat, beadványokat gyártott, nyomorgott, könyörödományokból élt és belebetegedett. Tizenkét év után 1956-ban meghívást kapott egy vidéki színházhoz beosztott rendezői munkakörbe, de a rákövetkező években már csak opera előadásokat bíztak rá, hogy a szövegértelmezés ne adjon alkalmat „fertőző” gondolatai kifejtésére. Fővárosi színházba való bejutását a kultúrpolitika irányítói megakadályozták. Kényszerű hallgatásra ítélték, könyvei, tanulmányai nem jelenhettek meg. Méltatlan mellőzés, visszautasítás volt osztályrésze színháztudományi körökben is. A színház volt az élete, elvették tőle.

1968-ban temették el a Nemzeti Színház korszakos jelentőségű igazgató-rendezőjét, a XX. század kiváló szellemiségű alkotóművészt. 65 éves volt.

Korunk szégyene, hogy majdnem elfeledtük. Nevét alig ismeri valaki. Pedig élete példamutató volt, életműve feldolgozásra vár.

Szellemi hagyatékának sorsát a kulturális kormányzat most a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet gondjaira bízta. Szeretnénk remélni, hogy a magyar örökség, a hagyományok ápolására hivatott intézet megjelenteti, s ezzel a nagyközönség számára is hozzáférhetővé teszi Németh Antal pótolhatatlan értékű, kiadásra váró munkáit.

Kávási Klára